

те, що їх керівники показували своє незадоволення, але погоджувалися з необхідністю лікування і лише 4,1 % опитаних вказали на вимоги виходити на роботу за будь-яких обставин, погрожуючи звільненням чи зменшенням заробітної плати.

Таким чином, доросле і працездатне населення м. Чернігова чітко усвідомлює необхідність слідкувати за станом власного здоров'я, однак, і кількість тих, хто ставиться до цього питання легковажно, не можна назвати малою. Особливо це проявляється, коли постає необхідність звертатися за медичною допомогою, адже майже половина опитаних віддає перевагу самолікуванню. В результаті люди звертаються до лікаря не вчасно, що ускладнює процес одужання. Не додає оптимізму і хронічна проблема бідності, оскільки мешканці міста не мають достатньо коштів для підтримки власного здоров'я на належному рівні. Проте, варто відзначити, толерантне ставлення чернігівських працедавців до підлеглих, а це саме той приклад, який може змусити людей цінувати здоров'я.

Дослідження проведене з 19 по 23 квітня 2017 р. Методом персонального інтерв'ю опитано 500 респондентів за пропорційною стратифікованою вибіркою із квотою на останньому рівні відбору.

Статистична помилка вибірки з рівнем довіри 95 % не перевищує 4,4 % для показників наближених до 50 %; 4,3 % – для показників наближених до 40 %; 4 % – для показників наближених до 30 %; 3,5 % – для показників наближених до 20 % і 2,8 % – для показників наближених до 10 %.

**Гірченко О. Л., Деркач О. С.**

## **ПРОБЛЕМА ТОЛЕРАНТНОСТІ У СУЧАСНОМУ ПОЛІЕТНІЧНОМУ СУСПІЛЬСТВІ**

На сучасному етапі розвитку українського суспільства все більшого значення набуває проблема етнічної толерантності. Її досліджують фахівці різних областей наук: психологи, філософи, політологи і багато інших. Толерантність значною

мірою впливає не тільки на розвиток соціального клімату, міжособистісні відносини, політику, вона є найбільш актуальним завданням для розвитку сучасної людини та її виховання. Проблема етнічної толерантності актуалізується у зв'язку з нестійким характером міжетнічних стосунків у всьому світі.

Етимологія поняття «толерантність» (від лат. *tolerantia*) походить від латинського дієслова *tolero* – «нести, тримати», а також «переносити», «зберігати». Початкове значення *tolero* – «нести, тримати» в руках якусь річ. Отже, все те, що ми тримаємо в руках або несемо по життю, вимагає від нас зусиль і вміння «виносити», страждати, терпіти. Все це – наша «витривалість» по відношенню до несприятливого зовнішнього впливу, терплячість [Петровський А., 1985].

Базуючись на загальних поглядах Л. Виготського, О. Лурії, Б. Поршнева про суспільно-історичну природу етнічної психіки, а також на дослідженнях закономірностей виникнення та розвитку етнічної свідомості, проведених К. Абульхановою-Славською, В. Агеевим, О. Асмоловим, дослідники все більше зосереджують свою увагу на вивченні психологічних особливостей формування етнічної толерантності.

Значних успіхів у різноаспектному вивченні етнічної толерантності досягли зарубіжні вчені. Так, канадські психологи Дж. Беррі, Р. Калін, І. Плізент та інші запропонували множинний порівняльний підхід, що припускає аналіз взаємних установок різних етнічних груп, на відміну від пануючого у деяких країнах аналізу установок етнічної більшості стосовно етнічних меншостей. У їхніх роботах уперше були виявлені умови, що сприяють виникненню етнічної толерантності, а саме географічна мобільність і етнічна ідентичність.

Толерантність – це передусім визнання того, що всі ми як особистості, як представники різних соціальних груп, носії певної культури, відрізняємося один від одного. Вже самі ці відмінності є самодостатньою цінністю і потребують захисту. Діяти разом, залишаючись різними, – цю засадничу мету можна реалізувати за допомогою толерантності. Толерантність є необхідною передумовою ефективних дій у творенні демократичного суспільства.

В межах етнічної психології поняття толерантності розглянуто у працях Н. Лебедевої, яка стверджує, що етнічна толерантність є основоположною запорукою мирного існування суспільства. Л. Почебут визначила п'ять рівнів етнічної толерантності: високий позитивний, середній позитивний, нормальний, середній негативний, високий негативний.

Аналіз толерантності через призму особистісного підходу дозволяє встановити провідні напрями вивчення етнічної толерантності:

- вивчення етнічної толерантності у контексті цілісної особистості;
- конструювання концептуальної моделі етнічно толерантної особистості;
- розробка та використання психодіагностичного інструментарію для вивчення усіх складових етнічно толерантної особистості;
- урахування цілісного життєвого шляху людини у різні вікові періоди становлення особистості;
- спрямованість цілей, змісту і методів виховної роботи вишів на розвиток етнічної толерантності.

Застосування особистісно-центрованого підходу до вивчення етнічної толерантності розглядає структурну модель етнічно толерантної особистості, яка містить три основних компоненти: когнітивний, афективний і конативний. Когнітивний компонент етнічно толерантної особистості представлено у вигляді знань і уявлень про національний характер, етнічні стереотипи та етнічні конфлікти різних етнічних груп. Афективний компонент тісно пов'язаний з емоційною сферою особистості та виражає емоційно-оцінний аспект ставлення до різних етнічних груп. Афективний компонент представлений системою емоційних переживань, які супроводжують поведінку особистості у полі культурному середовищі. Конативний компонент слідує з мотиваційної сфери особистості і представлений мотивами міжособистісної взаємодії з представниками інших етнічних груп, а також реальною поведінкою стосовно цих осіб [Лендел М., 2013].

Етнічна толерантність особистості проявляється в різних критичних ситуаціях міжособистісного і

внутрішньоособистісного вибору тоді, коли вироблені в іншому соціально-культурному житті етнічні стереотипи, норми і рішення, що постають перед особистістю, не спрацьовують, а нові норми або стереотипи знаходяться в процесі свого формування. Етнічна толерантність особистості виявляється і в певному сенсі формується в проблемно-конфліктних ситуаціях взаємодії з представниками інших етнічних груп.

При розгляді питання етнічної толерантності заслуговують уваги ознаки, які виділяються вітчизняними дослідниками, що свідчать про сформованість даної якості особистості, а також основні етапи її формування. Отже, етнотолерантність характеризується:

1) шанобливим ставленням до мов взаємодіючих; відсутністю образливих зауважень при допущенні помилок у промові; спробами вивчити деякі слова з іншої мови;

2) чітким поданням і умінням пояснити те, що не існує поганих народів, можуть зустрічатися тільки погані люди;

3) делікатним ставленням один до одного, при якому кожен прислухається до побажань іншого, може висловити свою думку;

4) прагненням і чіткою мотивацією у вивченні своєї та інших національних культур; використанням у повсякденному житті елементів своєї і чужої культури; бажанням брати участь у святах різних національностей;

5) відсутністю будь-якого виду придушення (насильства); наданням можливості (при наявності бажання) пояснювати свої звичаї і віру, без насадження з будь-якої сторони;

6) відношення між меншістю і більшістю характеризується участю кожного взаємодіючого в усіх справах.

Формування етнотолерантності базується на наступних принципах навчання: 1) визнання того, що міграція характерна для багатьох країн і являє собою постійний процес в людській історії; 2) визнання того, що упередження (у тому числі етнічні) різною мірою властиві кожному індивіду, тому індивід не повинен засновувати свої дії, виходячи з них.

Узагальнюючи все вищезазначене, необхідно зазначити, що на сучасному етапі відбувається різке зростання інтересу до проблем толерантності не тільки у рамках психології, а й

філософії, етнології, педагогіки. У даний час має велике значення усвідомлення важливості феномена толерантності для нашого суспільства. З урахуванням сучасної політичної ситуації та соціальних умов на передній план виходить питання етнічної толерантності. Адже саме етнічна толерантність є умовою збереження миру та співробітництва зі світовим співтовариством в умовах глобалізації. Перспективним ми вважаємо емпіричне вивчення особливостей етнічної толерантності серед старшокласників.

**Головченко Д. І.**

## **ДО ПРОБЛЕМИ СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНОЇ АДАПТАЦІЇ ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНИХ ОСІБ В УКРАЇНІ**

Військовий конфлікт на Сході нашої держави поставив перед сучасним українським суспільством цілу низку нових соціальних, економічних, політичних проблем, серед яких вагоме місце посідає проблема переселенців. Згідно з даними Міністерства соціальної політики України станом на 6 червня 2016 року за весь період від початку військових дій із Донецької, Луганської областей, а також Автономної республіки Крим та міста Севастополь до безпечних регіонів України виїхало 1 785 740 вимушених переселенців або 1 445 660 сімей. За даними Центру моніторингу з питань внутрішньо переміщених осіб Норвезької ради з питань біженців, яка є провідним ресурсом інформації та аналізу проблем внутрішньо переміщених осіб, Україна посідає восьме місце у світі за кількістю вимушених переселенців після Південного Судану та Нігерії.

Аксіоматичною можна вважати тезу про те, що практично кожна з переміщених осіб, перебуваючи у зоні бойових дій, пережила не поодинокий стрес, а знаходилася у хронічному стресовому стані, пов'язаному, з одного боку, із загрозою життю, свого та своїх близьких, а з іншого, з руйнуванням життєвого світу особистості з притаманними лише йому